

UDK: 712.253(496.5 Priština):304.35:323.212-054.4
doi:10.5379/urbani-izziv-2025-36-01-04

Prejeto: 21. 1. 2025
Sprejeto: 14. 5. 2025

Visar HOXHA
Binak BEQAJ

Raziskava vpliva mestnih zelenih površin na dobro počutje v Prištini

V članku je na podlagi kvantitativnega pristopa obravnavan vpliv mestnih zelenih površin na človekovo dobro počutje v Prištini na Kosovu. Z analizo glavnih komponent in regresijsko analizo so bili analizirani podatki 384 anketirancev, izbranih s stratificiranim naključnim vzorčenjem. Izsledki so pokazali, da so kakovost in estetska privlačnost zelenih površin ter povezanost s skupnostjo ključni napovedniki dobrega počutja, kar izpostavlja pomen dobro vzdrževanih in vizualno privlačnih zelenih prostorov, ki spodbujajo družbene stike. Dejavniki, kot so dostopnost, razpoložljivost, opremljenost, funkcional-

nost in varnost zelenih površin, pa niso pokazali večjega vpliva na dobro počutje, kar je najverjetneje posledica izzivov, s katerimi se na tem področju spopada Priština. Za krepitev človekovega dobrega počutja v mestu bi morali oblikovalci politik dati prednost kakovostnim in vključujočim zelenim površinam, ki omogočajo družbeno povezovanje ter hkrati odpravljajo prostorske neenakosti in vrzeli v upravljanju.

Ključne besede: mestne zelene površine, dobro počutje, dostopnost, povezanost s skupnostjo, Priština

1 Uvod

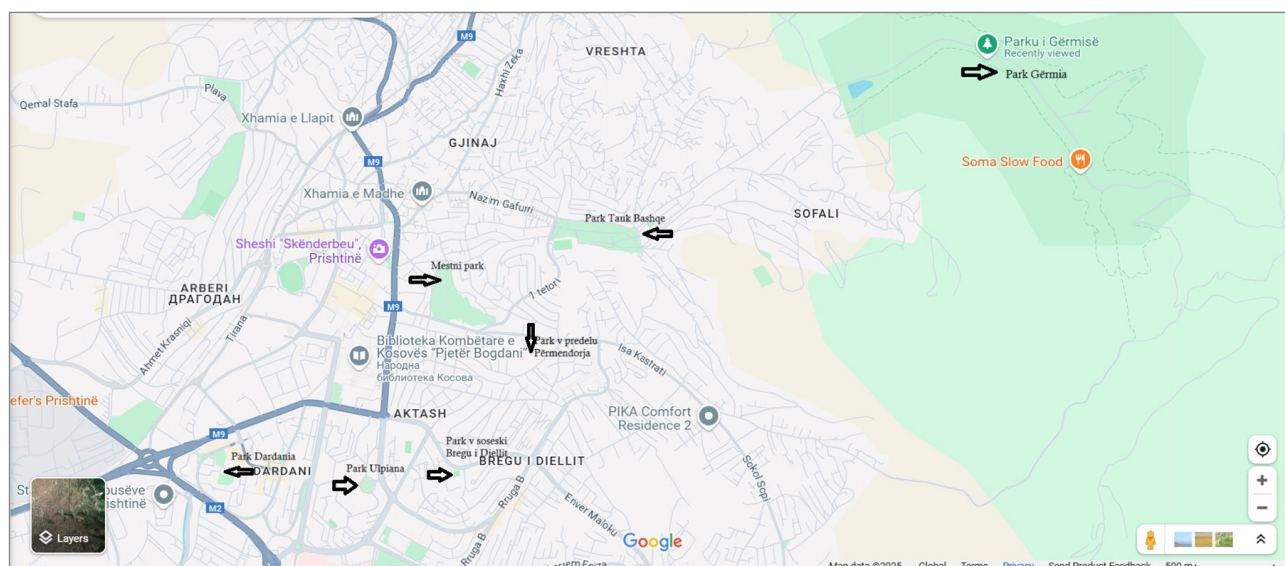
Dostopnost mestnih zelenih površin je ključna za krepitev telesnega in psihičnega dobrega počutja mestnih prebivalcev, pri čemer je v urbanističnem načrtovanju čedalje večji poudarek na njihovi enakomerni porazdelitvi. Raziskave kažejo, da kumulativni kazalniki priložnosti, kot je število parkov, skupna površina zelenih površin ali raznovrstnost rekreacijskih površin, ki jih lahko prebivalci dosežejo peš, bolje napovedujejo koristi za zdravje kot kazalniki, ki temeljijo zgolj na merjenju zelenih površin najbližje domu (Ekkel in de Vries, 2017). Razlike kljub temu ostajajo: bogatejše skupnosti, kot so na primer soseske na severu Atlante, ali premožnejše soseske v Berlinu in Parizu imajo pogosto dostop do več parkov ter bolje vzdrževanih in varnejših zelenih površin kot skupnosti na revnejših ali marginaliziranih območjih (Buckland in Pojani, 2022; Chen idr., 2020; Hsu idr., 2022). V skladu z modelom 15-minutnega mesta, ki spodbuja večjo dostopnost, bi morale biti storitve in infrastruktura, vključno z zelenimi površinami, prebivalcem dosegljive peš ali s kolesom (Liu idr., 2022). Kljub temu se številna mesta v Južni Ameriki, Afriki in Aziji spopadajo z izzivi pri zagotavljanju pravičnega dostopa do teh površin – neformalna naselja v Nairobiju na primer nimajo javnih parkov v bližini, delež zelene infrastrukture na prebivalca na gosto poseljenih predelih São Paula in Dhake pa je zelo majhen (Long idr., 2022).

Na zdravje in dobro počutje ljudi pomembno vpliva tudi kakovost zelenih površin. Lepo vzdrževane, čiste in varne zelene površine spodbujajo telesno dejavnost, zmanjšujejo zdravstvena tveganja, kot je debelost (Daniels idr., 2018; Knobel idr., 2020; Stessens idr., 2020) in spodbujajo družbene stike in povezovanje (Barrera idr., 2016, Semeraro idr., 2021). Imajo psihološke

koristi, ki so ključne za prijetno bivanje v mestih (Lee idr., 2015). Povezave med kakovostjo zelenih površin in zdravjem je treba podrobneje raziskati, večjo uporabo zelenih površin pa bi lahko omogočile prostorske ureditve, ki upoštevajo lokalno kulturo (npr. različne zvočne krajine) (Nguyen idr., 2021).

Zelene površine poleg tega opravljajo temeljne ekološke funkcije. Blažijo vročino, filtrirajo onesnaževala iz zraka in krepijo biotsko raznovrstnost (Kabisch idr., 2017; Daniels idr., 2018). Kot del modro-zelene infrastrukture pomagajo upravljati padavinske vode v mestih in zmanjšujejo tveganje urbanih poplav (Mu idr., 2020). Načrtovalske analize zelenih površin in njihove prostorske porazdelitve omogočajo boljše urejanje zelenega prostora (Zhang idr., 2017; Giannico idr., 2021). Načrtovanje večnamenskih in vključujočih prostorov je zelo pomembno v gosto pozidanih mestih, kjer primanjkuje prostora (Belmeziti idr., 2018; Hansen idr., 2017).

Raziskava, predstavljena v tem članku, se osredotoča na Prištino, hitro rastoče glavno mesto postsocialistične države, za katero so značilni akutno pomanjkanje zelenih površin in omejitve pri urejanju prostora. Mestna območja na Kosovu, zlasti v Prištini, se spopadajo z nenehnim pomanjkanjem kakovostne zelene infrastrukture. V Prištini je na voljo samo okoli 2,9 m² javnih zelenih površin na prebivalca, kar je precej manj od priporočila Svetovne zdravstvene organizacije, ki znaša 9 m², zaradi česar številni prebivalci nimajo ustreznega dostopa do narave (UN-Habitat, 2019, 2020). Glavne zelene površine v Prištini so parki Gërmia, Ulpiana, Dardania in Tauk Bashqë ter Mestni park, ki se razlikujejo po velikosti, biotski raznovrstnosti in dostopnosti. Največji in biotsko najbolj raznovrsten je park Gërmia, drugi parki, na primer Dardania, pa so manjši in so bolj v središču mesta, imajo nizko stopnjo biotske raznovrstnosti in slabo urejeno javno infrastrukturo (Balaj idr., 2022).

Slika 1: Lokacija proučevanih zelenih površin v Prištini (vir: Google Maps)

Slika 2: a) park Gërmia, b) Mestni park, (c) park Ulpiana, č) park Dardania, d) park Tauk Bashqë, e) park v soseski Bregu i Diellit, f) park v predelu Përmendorja (foto: Hana Hoxha)

Poleg tega so v mestu manjši zeleni prostori, na primer tisti v predelu Përmendorja ali v soseski Bregu i Diellit (sliki 1 in 2).

Zelene površine v mestu niso enakomerno razporejene, pogosto so slabo vzdrževane in ogroža jih neurejena mestna gradnja (Balaj idr., 2022). Veča se tudi okoljska nepravilnost: park Gërmia na obrobju Prištine na primer zagotavlja veliko rekreacijsko območje, ki pa je številnim prebivalcem strnjjenih sosesk v središču mesta, ki v bližini nimajo drugih peš dostopnih zelenih površin, nedostopno (Kosovo Team UN, 2021; Open Government Partnership, 2024). Tovrstne neenakosti se še krepijo zaradi nenadzorovanega širjenja mesta, omejenih zmožnosti občinskega načrtovanja in pomanjkanja zeleno usmerjenih prostorskih politik (Prishtina Insight, 2019; D4D, 2022). Posledice so vidne v čedalje večji izpostavljenosti mestni vročini, večji onesnaženosti zraka in omejenih priložnostih za telesno dejavnost in druženje. Čeprav so bili ti izzivi prepoznani v strateških dokumentih, kot je prištinski Akcijski načrt za zeleno mesto (City of Pristina, 2021), je empiričnih podatkov o tem, kako prebivalci doživljajo mestne zelene površine, še vedno malo. Avtorja sta v raziskavi, predstavljeni v tem članku, poskušala odpraviti to vrzel z analizo vpliva dejavnikov, kot so dostopnost, kakovost, funkcionalnost in varnost zelenih površin ter povezanost s skupnostjo, na zaznano dobro počutje in zdravje v Prištini. Iz rezultatov analize je mogoče izpeljati pomembna spoznanja za načrtovanje pravičnejših in odpornejših mestnih območij na Kosovu in v primerljivih post-socialističnih državah. Našteti strukturni dejavniki vplivajo na to, kako prebivalci dojemajo in uporabljajo zelene površine, kar je bila tudi podlaga za to raziskavo.

S povezovanjem lokalno utemeljenih spoznanj s širšimi razpravami o pravičnosti, zdravju prebivalcev in odpornosti mest članek prispeva izvirna in pomembna spoznanja z vidika prostorske politike za mesta, ki se spopadajo s podobnimi razvojnimi in okoljskimi omejitvami. Na podlagi vrzeli, prepoznanih v literaturi, in urbane dinamike Prištine sta avtorja oblikovala naslednje raziskovalno vprašanje: Kako razne razsežnosti mestnih zelenih površin, kot so dostopnost in razpoložljivost, kakovost in estetska privlačnost, opremljenost in funkcionalnost, varnost in povezanost s skupnostjo, vplivajo na zaznano dobro počutje in zdravje prebivalcev Prištine?

Da bi našla odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje, sta oblikovala in empirično preverila naslednjih pet hipotez:

- H1: Dostopnost in razpoložljivost mestnih zelenih površin pozitivno vplivata na zaznano dobro počutje in zdravje.
- H2: Kakovost in estetska privlačnost mestnih zelenih površin pozitivno vplivata na zaznano dobro počutje in zdravje.
- H3: Opremljenost in funkcionalnost mestnih zelenih

površin pozitivno vplivata na zaznano dobro počutje in zdravje.

- H4: Varnost mestnih zelenih površin pozitivno vpliva na zaznano dobro počutje in zdravje.
- H5: Povezanost s skupnostjo, ki jo krepijo mestne zelene površine, pozitivno vpliva na zaznano dobro počutje in zdravje.

1.1 Pregled literature

Za sistematično obravnavo raziskovalnega vprašanja je pregled literature strukturiran glede na postavljene hipoteze, ki se nanašajo na proučevane razsežnosti mestnih zelenih površin, dodan pa je še šesti del, ki se osredotoča na širše učinke na zdravje. Najnovejše empirične raziskave z Zahodnega Balkana dajejo primerjalni okvir za ustrezno umestitev izzivov v Prištini, povezanih z mestnimi zelenimi površinami.

Dostopnost in razpoložljivost mestnih zelenih površin sta ključni za to, da jih lahko vsi prebivalci enakopravno uporabljajo. Ekkel in de Vries (2017) zagovarjata uporabo kumulativnih kazalnikov dostopnosti, ki upoštevajo skupno površino dostopnih zelenih prostorov in bolje napovedujejo koristi za zdravje kot zgolj bližina zelenih prostorov. Wang idr. (2015) poudarjajo pomen tako fizičnih kot subjektivnih dejavnikov, ki vplivajo na zaznano dostopnost mestnih parkov (tj. hodljivosti, povezanosti, občutka varnosti in kulturne podobnosti obiskovalcev). Družbenogospodarske razlike pri dostopu do zelenih površin so še vedno značilne za številna mesta po svetu, pri čemer imajo prikrajsana območja, kot so nekateri predeli Kowloona ali soseske v središčih mest, pogosto omejen dostop (Almohamad idr., 2018; Wei idr., 2022; Liu idr., 2022). Podobni vzorci se pojavljajo tudi v Sarajevu, kjer je po navajanju Tatlić idr. (2024) na razpolago samo 1,4 m² javnih zelenih površin na prebivalca, kar kaže na prostorske neenakosti kljub veliki pokritosti z zelenimi površinami. Tudi Novi Sad se spopada s podobnimi težavami: več zelene infrastrukture je na obrobju mesta, v središču pa primanjkuje funkcionalnih in dostopnih zelenih površin (Jevtić idr., 2021).

V zvezi s kakovostjo in estetsko privlačnostjo mestnih zelenih površin Stessens idr. (2020), Veinberga in Zigmunde (2019) ter Tan idr. (2019) ugotavljajo, da so čistoča, mir in urejena krajina ključni za večji obisk in večje zadovoljstvo obiskovalcev. Subiza-Pérez idr. (2019) navajajo, da senzorična pestrost (zvoki, teksture in sezonske spremembe) povečuje čustveno navezanost na zelene površine. V Sarajevu po velikosti izstopajo gozdni parki, ki pa so slabo vzdrževani in pogosto nedostopni (Tatlić idr., 2024), Vujčić idr. (2018) pa poudarja, da so v Beogradu vizualno privlačni parki povezani z manjšim stresom in manjšo porabo zdravil. Balaj idr. (2022) so ugotovili, da je med štirimi največjimi parki v Prištini (Gërmia, Tauk

Bashqë, Dardania in Mestni park) samo Gërmia dosegel zmer-no vrednost indeksa biotske raznovrstnosti (nad 1,5), vrednost za park Dardania pa je bila samo 0,68, kar kaže na omejeno ekološko raznovrstnost in morebitno manjše zadovoljstvo uporabnikov. Njihova raziskava opozarja, da primanjkljaji v raznovrstnosti vrst in sestavi rastlinstva vplivajo na estetsko in ekološko funkcijo parkov v mestu. Navedeni primeri kažejo, kako vzdrževanje in zaznana kakovost zelenih površin vplivata na njihovo uporabo in na duševno zdravje obiskovalcev.

Pomembni sta tudi funkcionalnost in opremljenost zelenih površin. D'yachkova in Mikhailov (2023) poudarjata, da so površine za sedenje, razsvetljava in poti brez ovir ključne za vključenost vseh prebivalcev. Funkcionalnost in udobje zelenih površin dodatno povečujejo tehnološke izboljšave, izvedene v okviru upravljanja urbane infrastrukture (Abdelkarim idr., 2023). Tatlić idr. (2024) navajajo, da večina zelenih površin v Sarajevu spada v kategorijo prostorov z omejenim dostopom, ki imajo malo funkcij, namenjenih skupnosti, ali prilagodljivih elementov, kar omejuje njihovo zmožnost, da delujejo kot večnamenski in vključujoči prostori. Balaj idr. (2022) opozarjajo, da zelene površine v Prištini nimajo prilagodljive infrastrukture, ki bi zadovoljevala potrebe družin, starejših ali invalidnih oseb. Njihovi izsledki poudarjajo, da funkcionalne omejitve, kot je odsotnost igrišč, dostopnih poti in počivališč, zmanjšujejo zmožnost mestnih parkov, da delujejo kot vključujoči in v skupnost usmerjeni prostori. Navedeno velja tudi za Prištino, kjer je na gosto zazidanih območjih le malo tovrstne infrastrukture (Bejtullahu, 2015).

Na rabo zelenih površin vpliva tudi občutek varnosti, pri katerem imajo pogosto pomembno vlogo razsvetljava, vidljivost in urejenost okolja. Občutek varnosti se lahko poveča z vključitvijo pametnih oblik nadzora, razsvetljave in infrastrukture (Abdelkarim idr., 2023). Čeprav je v literaturi z območja Balkana varnost po navadi obravnavana samo posredno, Šuklje Erjavac idr. (2022) ter Kozamernik idr. (2024) izpostavljajo uspešne modele v Sloveniji, kjer urbanistični in javnozdravstveni sektor sodelujeta pri ustvarjanju varnejših in vključujočih parkov. Balaj idr. (2022) niso neposredno proučevali varnostne infrastrukture na zelenih površinah v Prištini, kljub temu pa njihovi izsledki o prevladi okrasnega rastlinstva nad funkcionalnim kažejo, da se v oblikovanju daje prednost estetskemu, ne praktičnemu pristopu, pri katerem se lahko zanemarijo osnovne varnostne potrebe uporabnikov. Navedena vrzel poudarja potrebo po lokalnih empiričnih podatkih o zaznavanju varnosti kot podlagi za vključujoče načrtovanje parkov v Prištini.

Povezanost skupnosti je glavna posledica in gonilo urejanja mestnih zelenih površin. Kot navajajo Kabisch idr. (2015) in Qin idr. (2021), parki, ki so prizorišča raznih dogodkov in omogočajo neformalne oblike druženja, krepijo zaupanje in

ponos skupnosti. Ward Thompson idr. (2016) in Rugel idr. (2019) pogosto rabo mestnih zelenih površin povezujejo z manjšo socialno izolacijo. Starczewski idr. (2024) ugotavljajo, da dobro vzdrževane zelene površine v gosto poseljenih stanovanjskih soseskah postsocialističnih mest krepijo ekološko sklenjenost naravnih območij in prepoznavnost mest. Noszczyk idr. (2023) pri tem opozarjajo, da urbana rast in širjenje infrastrukture še naprej ogrožata zelene koridorje v poljskih mestih. Podobno se dogaja tudi v Prištini, kjer se urbana območja nenadzorovano širijo (Mejzini, 2015; Tahiri in Momirski, 2019). Balaj idr. (2022) navajajo, da imajo parki v Prištini zgodovinski in družbeni pomen za prebivalce (npr. Mestni park), njihova zmožnost krepitve skupnosti pa je omejena zaradi nenakomerne razporeditve rastlinstva, zastarele infrastrukture in pomanjkanja vključujočega načrtovanja. Avtorji menijo, da bi moralo načrtovanje v prihodnje vključevati bolj vključujoč pristop in kulturno ustrezne zelene prvine, ki bi spodbujale druženje in krepile dobro počutje.

Poleg navedenih petih razsežnosti mestnih zelenih površin so dobro dokumentirane tudi zdravstvene koristi uporabe zelenih prostorov. Raziskave so pokazale povezavo med razpoložljivostjo zelenih površin in nižjo stopnjo stresa, tesnobe in depresije (Callaghan idr., 2020; Kondo idr., 2018; Rugel idr., 2019). Mestne zelene površine poleg tega spodbujajo telesno dejavnost in posledično preprečujejo bolezni srca in ožilja, hkrati pa pomagajo blažiti mestno vročino in onesnaženost zraka (Jennings in Bamkole, 2019; Kabisch, 2019; Dadvand idr., 2016; Dadvand in Nieuwenhuijsen, 2018). Da vse navedeno drži tudi za Prištino, so potrdili že Balaj idr. (2022), ki so ugotovili, da parki z visoko stopnjo biotske raznovrstnosti, kot je Gërmia, omogočajo psihološke koristi in krepijo zdravje dihal, zlasti v primerjavi z močno urbaniziranimi predeli, kot je Dardania. Njihova raziskava je hkrati pokazala tudi pomanjkanje strukturiranih orodij za spremljanje zdravja ali longitudinalnih podatkov, kar omejuje razumevanje dolgoročnih vplivov zelenih površin v Prištini na zdravje. Kljub znanim koristim teh površin za zdravje številna mesta, tudi Priština, nimajo longitudinalnih podatkov, na podlagi katerih bi lahko v celoti izmerila te vplive v lokalnem okolju. To je pomembna vrzel, ki sta jo avtorja v raziskavi, predstavljeni v tem članku, poskušala zapolniti.

Pri ugotavljanju, kako učinkovito mestne zelene površine prispevajo k dobremu počutju ljudi, so ključne prostorske razmere. Dejavniki, kot so dostopnost, bližina, obseg, izpostavljenost, kakovost in zaznane značilnosti, pomembno vplivajo na to, ali se zelene površine uporabljajo in ali prispevajo k psihološkim koristim in krepitvi javnega zdravja. Številne raziskave potrjujejo, da imajo zelene površine za ljudi največje koristi, če so od njih oddaljene 30–1.000 m, pri čemer tako bližina kot skupna razpoložljivost zelenih površin kažeta nelinearno,

obrnjeno U-obliko povezave z zadovoljstvom z življenjem (Bertram in Rehman, 2015; Labib idr., 2019; Jia idr., 2023). Podrobnejše prostorske analize izpostavljenosti zelenim površinam na ravni soseske ali na več ravneh omogočajo natančnejšo oceno povezave med dostopom do zelenih površin in zdravjem (Labib idr., 2019; Jia idr., 2023). Enako pomembni so tudi kvalitativni vidiki: naravne značilnosti, biotska raznovrstnost, zvočna krajina, občutek varnosti in splošna uporabnost vplivajo na čustvene odzive ljudi na zelena okolja in na to, kako se v njih regenerirajo (Fisher idr., 2020; Xu idr., 2025). Ustrezna oprema in premišljena, vključujoča zasnova izboljšata tako estetsko privlačnost kot praktično uporabnost zelenih površin za raznovrstne skupine mestnih prebivalcev (Lee idr., 2015; Russo, 2024).

Kljub jasnim izsledkom s tega področja v tuji literaturi je še vedno velika vrzel v empiričnih raziskavah, ki bi se osredotočale na Prištino. Čeprav so Balaj idr. (2022) pridobili osnovne podatke o raznovrstnosti in prostorski razporejenosti rastlinstva v štirih glavnih parkih v Prištini, se je njihova analiza osredotočala predvsem na ekološki vidik, ni pa celovito obravnavala dostopnosti, zaznane kakovosti ali zdravstvenih koristi mestnih zelenih površin. V zvezi z mestom primanjkuje celovitih raziskav, ki bi se osredotočale na to, kako prostorske značilnosti in funkcionalna zasnova zelenih površin ter zaznave uporabnikov skupaj vplivajo na posameznikovo dobro počutje. V nasprotju z mesti, kot so Ljubljana, Beograd in Sarajevo, kjer so najnovejše raziskave izpostavile pomen vključujočega načrtovanja, vključenost skupnosti in pravičnega dostopa do infrastrukture, sta področji urejanja prostora in oblikovanja prostorske politike v Prištini še vedno slabo razviti. Izsledki omenjenih raziskav s primerljivih območij poudarjajo pomen medsektorskega sodelovanja in vključujočega oblikovanja, ki pa se pri urejanju zelenih prostorov na Kosovu večinoma ne upoštevata. Avtorja zato v članku predstavitelno potrebno, večdimenzionalno in na uporabnika osredotočeno analizo vpliva dostopnosti, estetike, funkcionalnosti in varnosti zelenih površin ter povezanosti s skupnostjo, ki jo te krepijo, na zaznano zdravje in dobro počutje v Prištini. S tem odpravlja pomembno vrzel v lokalni in regionalni literaturi ter predstavlja izsledke, pomembne za pravično urbanistično načrtovanje v postsocialističnih okoljih nasploh.

2 Metodologija

2.1 Zgradba raziskave

Avtorja sta v raziskavi uporabila kvantitativni korelacijski pristop, s katerim sta proučila povezave med različnimi razsežnostmi mestnih zelenih površin (tj. dostopnostjo, kakovostjo, varnostjo in povezanostjo s skupnostjo) in njihov vpliv na dobro

počutje prebivalcev Prištine. Z analizo glavnih komponent sta proučila notranjo zgradbo uporabljenega vprašalnika in opredelila osnovne komponente, nato pa sta z multiplo regresijsko analizo določila razsežnosti uporabe zelenih površin, ki najbolj napovedujejo zaznane koristi za zdravje in dobro počutje.

Uporabila sta dvodelni vprašalnik po zgledu tistega, ki sta ga razvila Grum in Temeljotov Salaj (2011). Prvi del je vseboval demografska vprašanja, povezana s starostjo, spolom in izobrazbo, v drugem delu pa sta avtorja proučevala dostopnost, kakovost, opremljenost in varnost zelenih površin, povezanost s skupnostjo in mnenja anketirancev o vplivu zelenih površin na njihovo zdravje in dobro počutje. Drugi del je bil razdeljen na več sklopov, pri čemer je vsak vseboval po osem trditve, ki so jih anketiranci ocenjevali na petstopenjski Likertovi lestvici (1 = sploh se ne strinjam, 5 = popolnoma se strinjam). Z njimi sta avtorja analizirala razne vidike zelenih površin in njihov vpliv na posameznikovo dobro počutje. Avtorja sta trditve, uporabljene v drugem delu vprašalnika, oblikovala na podlagi prostorskih značilnosti, opredeljenih pri pregledu literature, in hipotez, oblikovanih na začetku raziskave.

V sklopu, ki se je nanašal na dostopnost in razpoložljivost mestnih zelenih površin, sta avtorja proučevala lahkotnost dostopa do zelenih površin in njihovo porazdelitev po mestu. Vključene trditve so se nanašale na bližino zelenih površin, prisotnost več zelenih površin blizu bivališč in to, ali so dovolj velike, da lahko sprejmejo veliko obiskovalcev. Poleg tega sta v tem sklopu proučevala razpoložljivost javnega prevoza in prisotnost varnih pešpoti brez ovir.

V sklopu o kakovosti in estetski privlačnosti zelenih površin je bil poudarek na stanju, čistoči in vizualni privlačnosti teh. Avtorja sta proučevala vzdrževanje, čistočo (ni smeti in onesnaževal) ter zdravje dreves in drugih rastlin. Zanimalo ju je tudi, ali zelene površine ljudem zagotavljajo mirno okolje, so lepo urejene in ali so lepe ne glede na letni čas. Poleg tega sta ugotavljala, kakšno vlogo imajo pri izboljšanju podobe celotnega mesta.

Sklop o opremljenosti in funkcionalnosti mestnih zelenih površin se je osredotočal na razpoložljivost in funkcionalnost opreme, kot so površine za sedenje, območja za razne aktivnosti (otroška in športna igrišča) in stranišča. Avtorja sta proučevala tudi razpoložljivost pitne vode, varnost objektov in opreme, ustreznost razsvetljave in pešpoti ter prisotnost senčnih območij za sproščanje.

V sklopu o vplivu zelenih površin na zdravje in dobro počutje sta avtorja proučevala, kako mestni zeleni prostori vplivajo na telesno in duševno zdravje anketirancev, zmanjševanje stresa, povezanost s skupnostjo in splošno kakovost življenja. Zanima-

Preglednica 1: Struktura anketirancev v Prištini

Kategorija	Anketiranci, n (v %)	Prebivalci Prištine (18–65 let), n (v %)
Spol		
Moški	193 (50,17)	72.085 (50,17)
Ženski	191 (49,83)	71.598 (49,83)
Skupaj	384 (100,00)	143.683 (100,00)
Starost		
18–34 let	157 (41,00)	59.076 (41,00)
35–55 let	169 (44,00)	62.650 (44,00)
56–65 let	58 (15,00)	21.957 (15,00)
Skupaj	384 (100,00)	143.683 (100,00)
Izobrazba		
Osnovna šola	72 (19,00)	27.300 (19,00)
Srednja šola	153 (40,00)	57.473 (40,00)
Dodiplomski študij	139 (36,00)	51.725 (36,00)
Magisterij ali doktorat	20 (5,00)	7.185 (5,00)
Skupaj	384 (100,00)	143.683 (100,00)

Vir: Kosovo Agency of Statistics (2024)

lo ju je tudi, ali preživljanje časa na zelenih površinah izboljša razpoloženje, pomaga zbistriti misli in poveča zadovoljstvo z bivalnim okoljem.

2.2 Metoda vzorčenja

Avtorja sta uporabila metodo stratificiranega naključnega vzorčenja, s katero sta zagotovila ustrezno reprezentativnost prebivalcev Prištine, starih od 18 do 65 let (prim. Jonker in Pennink, 2010). Vzorec je vključeval 384 anketirancev, sorazmerno porazdeljenih po spolu, starosti in izobrazbi, tako da se je ujemal s strukturo prebivalstva Prištine iz popisa leta 2024 (Kosovo Agency of Statistics, 2024). Za dosego proporcionalne reprezentativnosti vzorca so bile v fazi zbiranja podatkov uporabljene stratificirane kvote, nabor anketirancev pa je bil sproti prilagojen glede na starost, spol in izobrazbo. Pristop na podlagi kvot je zagotovil, da se je končni vzorec čim bolj skladal z dejansko strukturo mestnega prebivalstva. Vzorec je podrobneje razčlenjen v preglednici 1. Delež moških v vzorcu je na primer znašal 50,17 %, kar se ujema z deležem moških v splošni populaciji Prištine. Podobno so bili v vzorec vključeni tudi ustrezni deleži anketirancev glede na stopnjo izobrazbe, od osnovne šole do magisterija ali doktorata.

Prebivalci, stari od 18 do 65 let, zajemajo 68 % vseh prebivalcev Prištine. Posamezniki, mlajši od 18 let, in tisti, stari med 65 in 85 let, so bili izključeni iz vzorca. Pri izobrazbi so bili pri izračunu števila anketirancev v vsakem stratumu upoštevani delovno aktivni prebivalci, stari od 18 do 65 let. Starostna skupina nad 65 let v končni vzorec ni bila vključena zaradi omejenega dostopa do digitalnih tehnologij in majhne zastopanosti

na Facebooku (Hallakate, 2020), ki je bil glavna platforma za zbiranje podatkov. Čeprav sta se avtorja zavedala, da se starejši pogosto spopadajo z edinstvenimi ovirami pri dostopu do zelenih površin, je bila njihova izključenost posledica metodološke omejitve, povezane z digitalnim formatom ankete.

Glede na to, da ima Priština skupno 143.683 prebivalcev (Kosovo Agency of Statistics, 2024), je velikost končnega vzorca (tj. 384 anketirancev) v mejah napake 5 %. To je še dopustna meja v družboslovju, ki naj bi znašala od 3 do 7 % (Cochran, 1977).

Anketiranci so bili pridobljeni prek Facebooka, saj se veliko prebivalcev Kosova in izrecno Prištine zadržuje na tej platformi. Ker Facebook uporablja kar 86 % prebivalcev Prištine (Hallakate, 2020), sta bili s spletno anketo zagotovljeni ustrezna dostopnost ankete in reprezentativnost vzorca. Stopnja odzivnosti je bila 85 %, kar pomeni, da je anketo izpolnilo 384 posameznikov.

2.3 Postopek

Anketirancem je bil dostop do vprašalnika omogočen s funkcijo Google Obrazci. Avtorja sta vprašalnik dopolnila s kratko predstavitvijo namena raziskave, navodili za izpolnjevanje in zagotovili glede zaupnosti podatkov. Za spletno anketo sta se odločila zato, ker ima večji doseg, je priročna in učinkovita (prim. Evans in Mathur, 2005). Ker svetovni splet uporablja kar 96 % prebivalcev Kosova (Kosovo ICT Association, 2019), je bila s spletno anketo dosežena ustrezna reprezentativnost pridobljenega vzorca.

2.4 Statistična analiza

Avtorja sta pridobljene podatke analizirala s programskim orodjem IBM SPSS 23.0. Z analizo glavnih komponent sta določila latentne komponente v vprašalniku, pri čemer sta zaradi predpostavljene korelacije med komponentami uporabila poševno rotacijo promax. Z omenjeno analizo sta trditve preoblikovala v komponente, ki so pojasnile največji delež variance. Nato sta z multiplo regresijsko analizo proučila napovednike dobrega počutja in zaznanega vpliva na zdravje, pri čemer sta ugotovila pomembne povezave med dostopnostjo, kakovostjo, opremljenostjo in varnostjo zelenih površin, povezanostjo s skupnostjo ter zaznavanjem dobrega počutja in zdravja. Navedena metodologija zagotavlja dragocene vpogled v dostopnost, kakovost in vpliv zelenih površin na dobro počutje prebivalcev Prištine. Za pomoč pri izvedbi regresijske analize sta avtorja oblikovala tudi konceptualni model predpostavljenih povezav med posameznimi razsežnostmi zelenih površin (dostopnostjo, kakovostjo, opremljenostjo, varnostjo in povezanostjo s skupnostjo) ter zaznanim dobrim počutjem in zdravjem.

3 Rezultati

Avtorja sta najprej opravila analizo zanesljivosti v programu IBM SPSS 23.0, s katero sta preverila konsistentnost 28 spremenljivk, povezanih z dostopnostjo in razpoložljivostjo, kakovostjo in estetsko privlačnostjo, opremljenostjo in funkcionalnostjo ter varnostjo zelenih površin, povezanostjo s skupnostjo in mnenji anketirancev glede vpliva teh površin na dobro počutje in zdravje. Najprej sta opravila test primernosti vzorca in Bartlettov test sferičnosti. Vrednost Kaiser-Meyer-Olkinovega (KMO) testa je znašala 0,872, kar pomeni, da je bil izbrani vzorec primerne velikosti. Bastič (2006) navaja, da mora biti vrednost testa KMO večja od 0,5, da je vzorec dovolj reprezentativen. Rezultat testa sferičnosti je znašal 4523,891 točke, kar kaže na statistično značilne razsežnosti, ki napovedujejo mnenja anketirancev glede vpliva zelenih površin na dobro počutje in zdravje. Korelacijska matrika je pokazala, da so bile korelacije med večino postavk zmerno do močno pozitivne, kar kaže na dobro konsistentnost spremenljivk, povezanih z dostopnostjo, kakovostjo in opremljenostjo zelenih površin in njihovim vplivom na zdravje. Korelaciji z dvema postavkama – »Na zelenih površinah je urejen dostop do pitne vode ali so v bližini prodajalci, ki ponujajo pijačo.« in »Dostop do zelenih površin povečuje zadovoljstvo z bivalnim okoljem.« – pa sta bili negativni (–0,015 in –0,095), zato sta ju avtorja izločila in s tem izboljšala zanesljivost modela (prim. Field, 2017). Po njuni izločitvi je vrednost Cronbachovega koeficienta alfa za preostalih 26 postavk znašala 0,887, kar potrjuje, da je imela prilagojena lestvica visoko notranjo konsistentnost in se je bolje ujemala z osnovnim konstruktom.

Avtorja sta poleg tega v začetni fazi analize določila lastne vrednosti vsake komponente v podatkovnem nizu. Šest komponent je izpolnjevalo Kaiserjev kriterij lastne vrednosti nad 1 (prim. Field, 2017), skupaj pa so pojasnile 63,93 % celotne variance. Avtorja sta se odločila v analizi obdržati šest komponent zaradi velikosti vzorca ter konvergence grafa drobirja in Kaiserjevega kriterija. Ker se te komponente nanašajo na različne razsežnosti dostopnosti, kakovosti in funkcionalnosti zelenih površin ter njihovega vpliva na dobro počutje, se lahko posamezne postavke v njih prekrivajo ali je med njimi korelacija. Za izboljšanje interpretativnosti komponent sta avtorja uporabila poševno rotacijo (promax) in določila nasičenost postavk s posamezno komponento (preglednica 2).

Nasičenost postavk, ki so sestavljale iste komponente, je morala biti večja od 0,5 (prim. Field, 2017), na podlagi česar sta avtorja določila naslednjih šest komponent:

- komponenta 1: dostopnost in razpoložljivost zelenih površin (sestavlja jo osem postavk, ki se nanašajo na bližino zelenih površin, večje število zelenih površin blizu doma, njihovo velikost in razpoložljivost, njihovo uporabo brez časovnih omejitev, preprost dostop, možnosti javnega prevoza in varne pešpoti brez ovir);
- komponenta 2: kakovost in estetska privlačnost zelenih površin (sestavlja jo osem postavk, ki se nanašajo na vzdrževanje zelenih površin, zelene površine brez odpadkov, skrb za rastline, zagotavljanje vizualno privlačnega okolja, privlačnost krajinske zasnove in ureditve zelenih površin, lepota teh površin kljub različnim letnim časom, zagotavljanje mirnega okolja in pozitiven vpliv na podobo celotnega mesta);
- komponenta 3: opremljenost in funkcionalnost zelenih površin (sestavljajo jo tri postavke, povezane z razpoložljivostjo površin za sedenje, prostorov, namenjenih raznim dejavnostim (npr. otroških in športnih igrišč) in zadostnega števila stranišč);
- komponenta 4: varnost (sestavljena iz dveh postavk, ki se osredotočata na varnost uporabe opreme in ustrezno razsvetljavo);
- komponenta 5: povezanost s skupnostjo in bivalno okolje (sestavljena iz dveh postavk, ki se nanašata na vlogo zelenih površin pri krepitvi družbenih vezi in izboljšanje splošne kakovosti življenja na posameznem območju);
- komponenta 6: zaznavanje vpliva zelenih površin na dobro počutje in zdravje (sestavljajo jo tri postavke, povezane s koristmi zelenih površin za duševno in telesno zdravje, vključno z izboljšanim telesnim zdravjem, razpoloženjem, bistrejšimi mislimi, manjšim stresom in na splošno dobrim počutjem zaradi dostopa do zelenih površin).

Komponente so pogosto zanesljivejša metoda za merjenje kompleksnih pojavov kot posamezna vprašanja. Avtorja sta

Preglednica 2: Nasičenost postavk vprašalnika s komponentami

Postavka	Komponenta					
	1	2	3	4	5	6
Živim dovolj blizu zelenih površin, da jih zlahka dosežem.	,510	–,172	–,422	,144	,369	–,107
V bližini mojega doma je več zelenih površin.	,590	–,247	–,533	,051	,297	–,016
Zelene površine na območju, kjer živim, so dovolj velike, da se na njih lahko zadržuje veliko obiskovalcev.	,590	–,392	–,402	,158	,234	–,084
Menim, da so zelene površine na voljo v različnih delih mesta.	,587	–,262	–,027	–,090	–,282	,337
Zelene površine lahko obiščem kadar koli brez težav, kot je omejen delovni čas ali zaprtje.	,540	–,361	–,317	–,024	–,231	,128
Do zelenih površin lahko pridem zlahka in hitro.	,568	–,377	–,479	–,026	,084	,079
Javni prevoz mi omogoča preprost dostop do zelenih površin.	,562	–,158	,026	–,145	–,278	,473
Do zelenih površin vodijo varne pešpoti brez ovir.	,506	–,404	,024	–,059	–,314	,322
Zelene površine, ki jih obiskujem, so dobro vzdrževane.	,324	–,586	,141	–,066	–,350	–,324
Na zelenih površinah na območju, kjer živim, ni smeti in onesnaževal.	–,329	,544	,067	,035	–,252	–,489
Drevesa in druge rastline na zelenih površinah so videti zdravi in dobro negovani.	–,156	,624	,093	–,046	–,279	–,380
Zelene površine omogočajo vizualno privlačno okolje, ki deluje naravno.	,273	,620	,065	–,481	,008	–,216
Krajinska zasnova in ureditev zelenih površin se mi zdita privlačni.	,377	,503	,060	–,586	,153	–,030
Spremembe, ki so posledica menjave letnih časov, povečajo lepoto zelenih površin.	,431	,507	,024	–,432	,036	–,007
Zelene površine so dovolj mirne in omogočajo pobeg od mestnega hrupa.	,477	,566	,067	–,259	,212	,023
Zdi se mi, da zelene površine pozitivno prispevajo k podobi mesta.	,391	,620	–,192	–,088	,004	,203
Na zelenih površinah je dovolj klopi za vse.	143,	–,243	550,	,425	,181	,206
Na zelenih površinah so območja, namenjena posebnim dejavnostim (npr. otroška in športna igrišča).	,039,	–,191	540	,384	,244	,232
Menim, da je na voljo dovolj stranišč.	,235	–,294	,502	,104	,316	–,027
Pri uporabi objektov ali opreme na zelenih površinah, kot so igrišča ali klopi, se počutim varno.	,106	–,171	,048	,564	,183	–,028
Zelene površine so dovolj osvetljene, da jih lahko obiščem zgodaj zjutraj ali zvečer.	078	–,311	,030	,519,	,133	,045
S preživljanjem časa na zelenih površinah si lahko zbistrim misli in se sprostim.	049	,662	–,069	,198	–,052	,578,
Po obisku zelenih površin se počutim manj pod stresom.	–,077	,642	,040	,299	–,041	,562
Razpoložljivost zelenih površin koristi mojemu duševnemu počutju.	–,009	,411	,016	,448	–,131	,557
Ko se zadržujem na zelenih površinah, se počutim bolj povezanega s svojo skupnostjo.	–,083	,435	,106	,437	,513	–,058
Menim, da zelene površine povečujejo splošno kakovost življenja na območju, kjer živim.	–,141	,490	–,098	,260	,514	,140

Opomba: Metoda ekstrakcije = analiza glavnih komponent; metoda rotacije = promax s Kaiserjevo normalizacijo.

Preglednica 3: Koeficienti linearne regresije

	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficient beta	t	Sig.
	B	SD			
(Konstanta)	,997	,193		5,154	,000
Dostopnost in razpoložljivost	–,046	,049	–,042	–0,935	,350
Kakovost in estetska privlačnost	,311	,059	,249	5,245	,000
Opremljenost in funkcionalnost	–,023	,056	–,020	–0,417	,677
Varnost	–,047	,051	–,046	–0,921	,357
Povezanost s skupnostjo	,588	,042	,583	13,917	,000

Opomba: Odvisna spremenljivka = zaznavanje dobrega počutja. Matrika korelacij med postavkami je bralcem na voljo na zahtevo kot dodatno gradivo.

zanesljivost šestih glavnih komponent preverila tako, da sta za vsako izračunala Cronbachov koeficient alfa (vrednosti so bile: 0,828 za komponento 1, 0,793 za komponento 2, 0,692 za komponento 3, 0,694 za komponento 4, 0,691 za komponento 5 in 0,814 za komponento 6). Vrednosti vseh šestih komponent so bile enake ali višje od 0,69, kar naj bi bila po Nunnallyju (1978) spodnja sprejemljiva meja. Na podlagi teh rezultatov sta avtorja z linearno regresijo določila še vpliv prvih petih komponent kot neodvisnih spremenljivk na šesto komponento kot odvisno spremenljivko.

Z multiplo regresijsko analizo sta nato napovedala zaznavanje vpliva na dobro počutje in zdravje kot odvisno spremenljivko. Rezultati regresije so pokazali, da je vrednost R^2 0,485, kar kaže, da preostalih pet komponent pojasnjuje 48,5 % variance zaznavanja vpliva zelenih površin na dobro počutje in zdravje prebivalcev, preostanek variance ($1 - R^2$ ali 51,5 %) pa pojasnjujejo drugi dejavniki, ki niso bili vključeni v regresijski model. Rezultati regresije torej potrjujejo, da omenjenih pet komponent pojasnjuje pomemben delež variance zaznavanja dobrega počutja ($F(5, 357) = 67,118, p < 0,001, R^2 = 0,48, R^2_{adj} = 0,47$).

V preglednici 3 so navedeni koeficienti regresije, iz katerih je razvidna statistično značilna pozitivna korelacija med komponentama (tj. kakovostjo in estetsko privlačnostjo ter povezanostjo s skupnostjo) in odvisno spremenljivko (tj. zaznavanjem vpliva na dobro počutje). Dostopnost in razpoložljivost, opremljenost in funkcionalnost ter varnost zelenih površin pa niso pokazale statistično pomembnih korelacij z odvisno spremenljivko v tem modelu.

Na podlagi multiple regresijske analize sta avtorja preverila pet postavljenih hipotez, povezanih z napovedniki zaznanega vpliva mestnih zelenih površin na dobro počutje in zdravje. Hipoteza 2, po kateri kakovost in estetska privlačnost pomembno vplivata na zaznano dobro počutje, je bila potrjena

($p < ,001$), enako tudi hipoteza 5, ki je predvidevala, da je povezanost s skupnostjo pomemben napovednik dobrega počutja ($p < ,001$). Hipoteze 1 (dostopnost in razpoložljivost), 2 (opremljenost in funkcionalnost) in 3 (varnost) pa so bile ovržene, saj niso imele statistično značilne korelacije z odvisno spremenljivko ($p > ,05$). Navedeni izsledki kažejo, da imajo subjektivni in družbeni vidiki zelenih površin v Prištini večji vpliv na dobro počutje prebivalcev kot fizične ali infrastrukturne značilnosti.

4 Razprava

Raziskava prinaša nova spoznanja o tem, kako na zaznano dobro počutje in zdravje prebivalcev Prištine bolj vplivata kakovost in družbena funkcija mestnih zelenih površin kot pa njihova dostopnost ali infrastruktura. Izsledki so pokazali, da kakovost in estetska privlačnost ter povezanost s skupnostjo pomembno napovedujejo zaznano dobro počutje, dostopnost in razpoložljivost, opremljenost in funkcionalnost ter varnost zelenih površin v modelu pa niso pokazale statistično značilnih korelacij. Navedeno kaže, da imajo ljudje v Prištini, kjer je malo zelenih površin in te niso enakomerno razporejene, največ koristi od estetske vrednosti in družabniških izkušenj, ki jih zagotavljajo zelene površine, ne od njihove bližine ali osnovnih storitev.

Kot navajajo Balaj idr. (2022), zelene površine v Prištini niso enakomerno razporejene, rastlinje na njih je različne kakovosti in nimajo infrastrukture, ki bi krepila njihovo funkcionalnost in vključujočo naravo. Navedene strukturne omejitve najverjetneje pojasnjujejo, zakaj se dostopnost, opremljenost in varnost niso izkazale za pomembne napovednike: zaradi omejene izbire in nezadostnih vlaganj v te površine prebivalci verjetno dajejo večjo prednost kakovosti in družbeni vrednosti tistih nekaj zelenih prostorov, ki jih imajo na voljo.

Navedeno se razlikuje od mest, kot sta Sarajevo in Beograd. Čeprav so gozdni parki v Sarajevu zaradi nedostopnosti in oblikovalskih nepravilnosti premalo izkoriščeni, njihova lokacija in velikost prispevata k dobri zaznani kakovosti okolja (Tatlić idr., 2024). Estetsko privlačni parki v Beogradu pa so na primer povezani z manjšim stresom in manjšo uporabo zdravil (Vujčić idr., 2018). Navedeni primerjalni izsledki potrjujejo ugotovitve, predstavljene v tem članku, saj poudarjajo večji vpliv zaznane kakovosti in stikov s skupnostjo, kadar infrastruktura in dostop do zelenih površin nista najboljše. V nasprotju z Ljubljano in drugimi slovenskimi mesti, kjer urejanje zelenih površin temelji na vključujočih načrtovalskih politikah in medsektorskem sodelovanju (Šuklje Erjavec idr., 2022; Kozamernik idr., 2024), Priština na tem področju še vedno nima ustreznih institucionalnih okvirov.

S teoretičnega vidika se izsledki raziskave ujemajo z ugotovitvami drugih raziskovalcev (npr. Cleary idr., 2019; Giannico idr., 2021), ki kažejo, da imajo lahko subjektivne zaznave, zlasti tiste, povezane z naravnostjo in oblikovanostjo zelenih površin in čustveno povezanostjo z njimi, pomembnejši vpliv na dobro počutje kot zgolj fizični vidiki, kot sta velikost in bližina teh površin. V okoljih, kjer je zelenih infrastruktur malo ali so slabo razporejene, pa družbena funkcionalnost in estetika postaneta še pomembnejši (Zhang idr., 2017; Zhan idr., 2022).

V zvezi z urbanistično politiko izsledki raziskave jasno kažejo, da bi morala mestna uprava Prištine dati prednost ekološki in estetski revitalizaciji parkov ter vključiti vključujoče mehanizme urejanja prostora, s čimer bi zagotovila, da zelene površine v mestu izpolnjujejo potrebe skupnosti. Naložbe v krajinsko oblikovanje, biotsko raznovrstnost, površine za sedenje in skupnostne programe lahko veliko bolje prispevajo k dobremu počutju prebivalcev kot preprosta širitev parkovnih površin brez zagotavljanja ustrezne kakovosti. Družbeno vključujoče vsebine v parkih, kot so festivali, izobraževalni dogodki in medgeneracijske dejavnosti, lahko okrepijo povezanost skupnosti.

Z vidika širše družbe raziskava ne nazadnje potrjuje, da znano vrednost zelenih površin sooblikujejo njihove fizične značilnosti in družbene izkušnje, ki jih omogočajo. V mestih na prehodu iz socializma v kapitalizem, kot je Priština, lahko usmerjene naložbe v kakovost in družbeno infrastrukturo spodbudijo razvoj bolj zdravih in povezanih skupnosti.

5 Sklep

V članku so predstavljena pomembna spoznanja o vplivu mestnih zelenih površin na zaznano dobro počutje prebivalcev Prištine, pri čemer so kakovost, estetska privlačnost in varnost najpomembnejši napovedniki tega vpliva. Izsledki se ujemajo

z ugotovitvami raziskav, opravljenimi v Beogradu in Sarajevu, in poudarjajo nujno potrebo po bolj vzdrževanih in vključujočih zelenih površinah v kosovskem glavnem mestu, ki bi hkrati omogočale in krepile družbene stike. Komponente, kot so dostopnost, opremljenost in varnost zelenih površin, niso bile pomembni napovedniki vpliva na dobro počutje, kar je najverjetneje posledica neenakomerne prostorske razporeditve zelene infrastrukture v Prištini ter slabo razvitih podpornih politik in vključujočih načrtovalskih praks. Članek razširja literaturo s tega področja, saj vključuje večdimenzionalni, v uporabnika usmerjeni okvir, prilagojen postsocialističnemu urbanemu okolju Prištine, s čimer zapolnjuje pomembno vrzel v empiričnih raziskavah.

Z vidika urbanistične politike izsledki raziskave poudarjajo pomen dajanja prednosti ne samo količini, ampak zlasti kakovosti in družbeni funkciji zelenih površin v urbanističnih strategijah. Z naložbami v oblikovalske rešitve, ki krepijo čustveno navezanost, občutek pripadnosti skupnosti in vizualno privlačnost zelenih površin, lahko postanejo mesta kljub omejenemu prostoru in virom prijetnejša za bivanje.

Omejitev raziskave se nanašajo na samoporočanje in uporabo korelacijske analize, ki omejujeta oblikovanje vzročno-posledičnih povezav. Prihodnje raziskave bi morale vključevati longitudinalne in prostorske podatke ter podrobneje proučiti vpliv upravljanja, infrastrukture in kulturnih preferenc na povezavo med zelenimi površinami in dobrim počutjem v urbanih okoljih na prehodu, kot je Priština.

.....
Visar Hoxha, Fakulteta za menedžment nepremičnin, Poslovna in tehnološka univerza, Priština, Kosovo
E-naslov: visar.hoxha@ubt-uni.net

Binak Beqaj (dopisni avtor), Fakulteta za arhitekturo in prostorsko načrtovanje, Poslovna in tehnološka univerza, Priština, Kosovo
E-naslov: bbeqaj@ubt-uni.net

Viri in literatura

- Abdelkarim, S., Ahmad, A., Ferwati, S., in Naji, K. (2023): Urban facility management improving livability through smart public spaces in smart sustainable cities. *Sustainability*, 15(23), 1–18. doi:10.3390/su152316257
- Almohamad, H., Knaack, A., in Habib, B. (2018): Assessing spatial equity and accessibility of public green spaces in Aleppo city, Syria. *Forests*, 9, 706–728. doi:10.3390/f9110706
- Balaj, N., Rizani, H., in Zajm, A. (2022): An ecological perspective on cities: The benefit of urban vegetation and parks in Prishtina city, Kosovo. *Ecologia Balkanica*, 14(1), 79–85.
- Barrera, F., Reyes-Paecke, S., in Banzhaf, E. (2016): Indicators for green spaces in contrasting urban settings. *Ecological Indicators*, 62, 212–219. doi:10.1016/j.ecolind.2015.10.027
- Bastič, M. (2006) *Metode raziskovanja*. Maribor, Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta.

- Bejtullahu, F. H. (2015): *Demand for housing quality and urban livability, potential for establishing a new identity of city (Prishtina)*. Doktorska disertacija. Pécs, University of Pécs.
- Belmeziti, A., Cherqui, F., in Kaufmann, B. (2018): Improving the multi-functionality of urban green spaces: Relations between components of green spaces and urban services. *Sustainable Cities and Society*, 43(11), 1–10. doi:10.1016/j.scs.2018.07.014
- Bertram, C., in Rehdanz, K. (2015): The role of urban green space for human well-being. *Ecological Economics*, 120(12), 139–152. doi:10.1016/j.ecolecon.2015.10.013
- Buckland, M., in Pojani, D. (2023): Green space accessibility in Europe: A comparative study of five major cities. *European Planning Studies*, 31(1), 146–167. doi:10.1080/09654313.2022.2088230
- Callaghan, A., McCombe, G., Harrold, Á., McMeel, C., Mills, G., Moore-Cherry, N., idr. (2020): The impact of green spaces on mental health in urban settings: A scoping review. *Journal of Mental Health*, 30, 179–193. doi:10.1080/09638237.2020.1755027
- Chen, Y., Yue, W., in Rosa, D. (2020): Which communities have better accessibility to green space? An investigation into environmental inequality using big data. *Landscape and Urban Planning*, 204, 103–119. doi:10.1016/j.landurbplan.2020.103919
- City of Pristina (2021): *Green city action plan*. Dostopno na: https://ebrd-greencities.com/assets/Uploads/PDF/Prishtina-GCAP_ENG_August-2021.pdf (sneto 25. 4. 2025).
- Cleary, A., Roiko, A., Burton, N., Fielding, K., Murray, Z., in Turrell, G. (2019): Changes in perceptions of urban green space are related to changes in psychological well-being: Cross-sectional and longitudinal study of mid-aged urban residents. *Health & Place*, 59(9), 102–201. doi:10.1016/j.healthplace.2019.102201
- Cochran, W. (1977): *Sampling techniques*. New York, John Wiley and Sons.
- Dadvand, P., Bartoll, X., Basagaña, X., Dalmau-Bueno, A., Martinez, D., Ambros, A., idr. (2016): Green spaces and general health: Roles of mental health status, social support, and physical activity. *Environment International*, 91, 161–167. doi:10.1016/j.envint.2016.02.029
- Dadvand, P. in Nieuwenhuijsen, M. (2018): Green space and health. V: Nieuwenhuijsen, M., in Khreis, H. (ur.): *Integrating human health into urban and transport planning*, 409–423. Berlin, Springer. doi:10.1007/978-3-319-74983-9_20
- Daniels, B., Zaunbrecher, B., Paas, B., Ottermanns, R., Ziefle, M., in Roß-Nickoll, M. (2018): Assessment of urban green space structures and their quality from a multidimensional perspective. *The Science of the Total Environment*, 615, 1364–1378. doi:10.1016/j.scitotenv.2017.09.167
- D4D (2022): *Prishtina: A green and people-friendly city*. Dostopno na: <https://d4d-ks.org/en/editorial/prishtina-a-green-and-people-friendly-city-opportunities-and-mechanisms/> (sneto 25. 4. 2025).
- D'yachkova, O., in Mikhailov, A. (2023): Management of urban public green spaces. *Construction: Science and Education*, 13(1), 151–173. doi:10.22227/2305-5502.2023.1.11
- Ekkel, E. D., in de Vries, S. (2017): Nearby green space and human health: Evaluating accessibility metrics. *Landscape and Urban Planning*, 157, 214–220. doi:10.1016/j.landurbplan.2016.06.008
- Evans, J., in Mathur, A. (2005): The value of online surveys. *Internet Research*, 5(2), 195–219. doi:10.1108/10662240510590360
- Field, A. (2017): *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. London, Sage.
- Fisher, J., Irvine, K., Bicknell, J., Hayes, W., Fernandes, D., Mistry, J., idr. (2020): Perceived biodiversity, sound, naturalness and safety enhance the restorative quality and wellbeing benefits of green and blue space in a neotropical city. *The Science of the Total Environment*, 755(2), 1–13. doi:10.1016/j.scitotenv.2020.143095
- Giannico, V., Spano, G., Elia, M., D'Este, M., Sanesi, G., in Laforzezza, R. (2021): Green spaces, quality of life, and citizen perception in European cities. *Environmental Research*, 110–122. doi:10.1016/j.envres.2021.110922
- Grum, B., in Temeljotov Salaj, A. (2011): *Interdisciplinarni vidiki ne-premičnin: znanstvena monografija*. Nova Gorica, Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici.
- Hallakate (2020): Facebook users in each city of Kosovo. Dostopno na: <https://hallakate.com/en/fb-users-in-each-city-of-kosovo/> (sneto 30. 9. 2024).
- Hansen, R., Olafsson, A., Jagt, A., Rall, E., in Pauleit, S. (2017): Planning multifunctional green infrastructure for compact cities: What is the state of practice? *Ecological Indicators*, 96(1), 99–110. doi:10.1016/j.ecolind.2017.09.042
- Hsu, Y., Hawken, S., Sepasgozar, S., in Lin, Z. (2022): Beyond the backyard: GIS Analysis of public green space accessibility in Australian metropolitan areas. *Sustainability*, 14(8), 4694–4719. doi:10.3390/su14084694
- Jennings, V., in Bamkole, O. (2019): The relationship between social cohesion and urban green space: An avenue for health promotion. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(3), 1–14. doi:10.3390/ijerph16030452
- Jevtić, M., Zorić, M., Orlović, S., in Bouland, C. (2021): Looking for a healthy breath – The importance and potential of urban green spaces in the city: Case study of Novi Sad, Serbia. *European Journal of Public Health*, 31(3), 164–493. doi:10.1093/eurpub/ckab164.493
- Jia, J., Zlatanova, S., Liu, H., Aleksandrov, M., in Zhang, K. (2023): A design-support framework to access urban green spaces for human wellbeing. *Sustainable Cities and Society*, 98, 104–779. doi:10.1016/j.scs.2023.104779
- Jonker, J., in Pennink, B. (2010): *The essence of research methodology: A concise guide for master and PhD students in management science*. Berlin, Springer. doi:10.1007/978-3-540-71659-4
- Kabisch, N. (2019): The influence of socio-economic and socio-demographic factors in the association between urban green space and health. V: Marseille, M. R., Stadler, J., Korn, H., Irvine, K. N., in Bonn, A. (ur.): *Biodiversity and health in the face of climate change*, 91–119. Berlin, Springer. doi:10.1007/978-3-030-02318-8_5
- Kabisch, N., Bosch, M., in Laforzezza, R. (2017): The health benefits of nature-based solutions to urbanization challenges for children and the elderly – A systematic review. *Environmental Research*, 159, 362–373. doi:10.1016/j.envres.2017.08.004
- Kabisch, N., Qureshi, S., in Haase, D. (2015): Human–environment interactions in urban green spaces – A systematic review of contemporary issues and prospects for future research. *Environmental Impact Assessment Review*, 50, 25–34. doi:10.1016/j.eiar.2014.08.007
- Knobel, P., Maneja, R., Bartoll, X., Alonso, L., Bauwelinck, M., Valentín, A., idr. (2020): Quality of urban green spaces influences residents' use of these spaces, physical activity, and overweight/obesity. *Environmental Pollution*, 271, 116–393. doi:10.1016/j.envpol.2020.116393
- Kondo, M., Fluehr, J., McKeon, T., in Branas, C. (2018): Urban green space and its impact on human health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(3), 445–473. doi:10.3390/ijerph15030445

- Kosovo Agency of Statistics (2024): *Census*. Dostopno na: <https://askdata.rks-gov.net/pxweb/en/askdata> (sneto 28. 11. 2024).
- Kosovo ICT Association (2019): *Internet penetration and usage in Kosovo*. Dostopno na: https://stikk.org/wp-content/uploads/2019/11/STIKK_IK_Report_Internet_Penetration_V3-final-1.pdf (sneto 28. 11. 2024).
- Kosovo Team UN (2021): *It is time we give our cities more (green) space*. Dostopno na: <https://kosovoteam.un.org/en/167857-it-time-we-give-our-cities-more-green-space> (sneto 25. 4. 2025).
- Kozamernik, J., Šuklje Erjavec, I., Koblar, S., Brišnik, R., in Žlender, V. (2024): Developing a concept to define green spaces suitable for spatially concentrated forms of physical activity. *Urbani izziv*, 35(2), 96–112. doi:10.5379/urbani-izziv-en-2024-35-02-02
- Labib, S., Lindley, S., in Huck, J. (2019): Spatial dimensions of the influence of urban green-blue spaces on human health: A systematic review. *Environmental Research*, 180, 108–869. doi:10.1016/j.envres.2019.108869
- Lee, A., Jordan, H., in Horsley, J. (2015): Value of urban green spaces in promoting healthy living and wellbeing: Prospects for planning. *Risk Management and Healthcare Policy*, 8, 131–137. doi:10.2147/RMHP.S61654
- Long, X., Chen, Y., Zhang, Y., in Zhou, Q. (2022): Visualizing green space accessibility for more than 4,000 cities across the globe. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 49, 1578–1581. doi:10.1177/23998083221097110
- Liu, D., Kwan, M., Kan, Z., in Wang, J. (2022): Toward a healthy urban living environment: Assessing 15-minute green-blue space accessibility. *Sustainability*, 14(24), 16914–16926. doi:10.3390/su142416914
- Liu, D., Li, H., Qiu, M., in Liu, Y. (2022): Understanding coupled coordination relationships between social and ecological functions of urban green spaces. *Geo-Spatial Information Science*, 26, 431–445. doi:10.1080/10095020.2022.2134057
- Mejzini, I. (2015): The phenomena of urban sprawl – Study case of city of Prishtina. V: Hajrizi, E. (ur.): *UBT international conference*, 34–40. Priština, University for Business and Technology (UBT). doi:10.33107/ubt-ic.2015.57
- Mu, B., Liu, C., Tian, G., Xu, Y., Zhang, Y., Mayer, A., idr. (2020): Conceptual planning of urban-rural green space from a multidimensional perspective: A case study of Zhengzhou, China. *Sustainability*, 12(7), 2863–2883. doi:10.3390/su12072863
- Nguyen, P. Y., Astell-Burt, T., Rahimi-Ardabili, H., in Feng, X. (2021): Green space quality and health: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, 18(21), 1–38. doi:10.3390/ijerph182111028
- Noszczyk T. Cegielska, K., Rogatka, K., in Starczewski, T. (2023): Exploring green areas in Polish cities in context of anthropogenic land use changes. *Anthropocene Review*, 10(3), 710–731. doi:10.1177/20530196221112137
- Nunnally, J. (1978): *Psychometric theory*. New York, McGraw-Hill.
- Open Government Partnership (2024): *Realizing green Pristina through district heating expansion, green space development and sustainable transportation*. Dostopno na: <https://www.opengovpartnership.org/members/pristina-kosovo/commitments/XKPRS0002/> (sneto 25. 4. 2025).
- Prishtina Insight (2019): *Kosovo's "urban chaos" blamed on disappearing greenery*. Dostopno na: <https://prishtinainsight.com/kosovos-urban-chaos-blamed-on-disappearing-greenery-mag/> (sneto 25. 4. 2025).
- Qin, B., Zhu, W., Wang, J., in Peng, Y. (2021): Understanding the relationship between neighbourhood green space and mental wellbeing: A case study of Beijing, China. *Cities*, 109, 101–139. doi:10.1016/j.cities.2020.103039
- Rugel, E., Carpiano, R., Henderson, S., in Brauer, M. (2019): Exposure to natural space, sense of community belonging, and adverse mental health outcomes across an urban region. *Environmental Research*, 171, 365–377. doi:10.1016/j.envres.2019.01.034
- Russo, A. (2024): Urban green spaces and healthy living: A landscape architecture perspective. *Urban Science*, 8(4), 213–225. doi:10.3390/urbansci8040213
- Semeraro, T., Scarano, A., Buccolieri, R., Santino, A., in Aarvevaara, E. (2021): Planning of urban green spaces: An ecological perspective on human benefits. *Land*, 10(2), 105–130. doi:10.3390/land10020105
- Starczewski, T., Rogatka, K., Noszczyk, T., Kukulska-Kozieł, A., in Cegielska K. (2024): Green spaces in Polish large prefabricated housing estates developed in the socialist era. *Journal of Housing and the Built Environment*, 39, 1987–2007. doi:10.1007/s10901-024-10147-0
- Stessens, P., Canters, F., Huysmans, M., in Khan, A. (2020): Urban green space qualities: An integrated approach towards GIS-based assessment reflecting user perception. *Land Use Policy*, 91(2), 104–319. doi:10.1016/j.landusepol.2019.104319
- Subiza-Pérez, M., Hauru, K., Korpela, K., Haapala, A., in Lehtväärtä, S. (2019): Perceived environmental aesthetic qualities scale (PEAQs) – A self-report tool for the evaluation of green-blue spaces. *Urban Forestry & Urban Greening*, 43(7), 126–383. doi:10.1016/j.ufug.2019.126383
- Šuklje Erjavec, I., Juričan, A., Kozamernik, J., in Knific, T. (2022): Integrating public health expertise to support green space planning by promoting active lifestyles in Slovenia. *European Journal of Public Health*, 32(2), 95–116. doi:10.1093/eurpub/ckac095.116
- Tahiri, A., in Momirski, L. A. (2019): Assessing the sustainability principles of Prishtina, Kosovo. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 603(5), 52–57. doi:10.1088/1757-899X/603/5/052057
- Tan, Z., Lau, K., Roberts, A., Chao, S., in Ng, E. (2019): Designing urban green spaces for older adults in Asian cities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(22), 1–23. doi:10.3390/ijerph16224423
- Tatlić, D., Čabaravdić, A., Bajrić, M., Ljuša, M., Klarić, S., in Hukić, E. (2024): Assessing green space indicators: A case study of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. *Urbani izziv*, 35(2), 141–151. doi:10.5379/urbani-izziv-en-2024-35-02-05
- UN-Habitat (2019): *Public Space Profile – Pristina*. Dostopno na: <https://unhabitat-kosovo.org/wp-content/uploads/2019/07/Pristina-Public-Spaces.pdf> (sneto 25. 4. 2025).
- UN-Habitat (2020): *Public space profile – Pristina*. Dostopno na: <https://unhabitat-kosovo.org/wp-content/uploads/2019/07/Pristina-Public-Spaces.pdf> (sneto 25. 4. 2025).
- Veinberga, M., in Zigmunde, D. (2019): Evaluating the aesthetics and ecology of urban green spaces: A case study of Latvia. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 603, 1–10. doi:10.1088/1757-899X/603/4/042016
- Vujić, M., Tomićević-Dubljević, J., Živojinović, I., in Tošković, O. (2018): Connection between urban green areas and visitors' physical and mental well-being. *Urban Forestry & Urban Greening*, 40, 299–307. doi:10.1016/j.ufug.2018.01.028
- Wang, D., Brown, G., in Liu, Y. (2015): The physical and non-physical factors that influence perceived access to urban parks. *Landscape and Urban Planning*, 133, 53–66. doi:10.1016/j.landurbplan.2014.09.007

Ward Thompson, C., Aspinall, P., Roe, J., Robertson, L., in Miller, D. (2016): Mitigating stress and supporting health in deprived urban communities: The importance of green space and the social environment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(4), 440–464. doi:10.3390/ijerph13040440

Wei, X., Zhao, C., Yan, L., Fu, J., Bao, Y., in Liu, X. (2022): Spatial accessibility analysis of green space from a health-benefit perspective: Implications for healthy urban development. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 10, 1–14. doi:10.3389/fevo.2022.1083563

Xu, Z., Marini, S., Mauro, M., Latessa, M., Grigoletto, A., in Toselli, S. (2025): Associations between urban green space quality and mental wellbeing: Systematic review. *Land*, 14(2), 381–404. doi:10.3390/land14020381

Zhan, D., Zhang, Q., Kwan, M., Liu, J., Zhan, B., in Zhang, W. (2022): Impact of urban green space on self-rated health: Evidence from Beijing. *Frontiers in Public Health*, 10, 1–12. doi:10.3389/fpubh.2022.999970

Zhang, Y., Berg, A., Van Dijk, T., in Weitkamp, G. (2017): Quality over quantity: Contribution of urban green space to neighborhood satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(5), 535–545. doi:10.3390/ijerph14050535